

УДК 821.161.2 – 1.09 “19”

Любов Мельник, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ДИВОСВІТ РІДНОЇ МОВИ У ТВОРЧОСТІ Є. МАЛАНЮКА

У статті проаналізовано мовні засоби Є. Маланюка на лексичному, стилістичному та синтаксичному рівнях. Особлива увага звернена на лексичні та стилістичні одиниці, які допомагають осмислити героїчний дух державницької епохи минулого.

Ключові слова: мовотворчість митця, лінгвістичні одиниці, германізм, архаїзм, військова термінологія, державницька епоха, тропи, повтор, плеоназм, інфінітивне речення.

Лит. 5.

Любов Мельник, кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры украинского языка
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ЧУДЕСНЫЙ МИР РОДНОГО ЯЗЫКА В ТВОРЧЕСТВЕ Е. МАЛАНЮКА

В статье проанализированы языковые средства Е. Маланюка на лексическом, стилистическом и синтаксическом уровнях. Особое внимание обращено на лексические и стилистические единицы, которые помогают осмыслить героический дух государственнической эпохи прошлого.

Ключевые слова: языкотворчество писателя, лингвистические единицы, германизм, архаизм, военная терминология, государственная эпоха, тропы, повтор, плеоназм, инфинитивное предложение.

**Lubov Melnyk, Ph. D. (Philology), Senior Lecturer of the Ukrainian Language Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko**

WONDERWORLD OF NATIVE LANGUAGE IN THE WORK OF EUGENE MALANYUK

The article analyzes the linguistic means of Eugene Malanyuk at the lexical, syntactic and stylistic levels. Particular attention is paid to the lexical and stylistic unity, which help to understand the heroic spirit of the statehood era of past.

Keywords: linguistic creativity of the artist, linguistic unity, Germanism, archaism, military terminology, statehood era, artistic techniques, repeat, pleonasm, infinitive sentence.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. У наш час актуальність дослідження поетичних текстів з лінгвістичної точки зору постійно зростає. Особливо тоді, коли це стосується неординарної особистості.

Поетична творчість Є. Маланюка завжди викликала значний інтерес у науковців, якраз зважаючи на особистість митця. Поет буремних років українського державництва навіть за зміни влади “залишався вірним собі і не зраджував своїй громадянській позиції – позиції активно діяти “наперекір ворогові” [3, 136].

Спостерігаючи за образною мовою письменника, бачимо зв'язок між особистим життям, ідейними, естетичними позиціями автора та його мовним стилем. На цьому наголошували у своїх лінгвістичних дослідженнях О. Бистрова, Л. Бублейник, С. Єрмоленко, О. Семенець, О. Тищенко. Проте праці названих мовознавців не представляли нам цілісної картини мовотворчості митця.

Мета цієї статті полягає у тому, щоб, розширивши рамки спостереження, зупинитись на багатстві лексичних, стилістичних та синтаксичних засобів у поезіях Є. Маланюка.

Виклад основного матеріалу. Найголовнішим засобом точності мовлення є лексика, адже містить вона великі можливості для вибору відповідних слів.

Поряд із загальноновживаними словами зустрічаємо в Є. Маланюка авторські неологізми: льотник – “льотчик” (“*Льотник бомби кидає в Шанхай*”), околувати в значенні “обступати колом” (“*Хвилями околують твій хрест*”), радіобрех – “радіоприймач” (“*Обнажається лідерів радіобрех*”), кіновенера – “кінопродукція” (“*І всі раптом побачать очима, повними гніву, що то все тільки розхлюпана пазуха кіновенери*”) і под. Не оминає він і рідкісних слів типу костюмара “велика кістка”, приходень “прихідько”, меандр “вигин”.

Специфіка мови художнього твору полягає в широкому використанні будь-яких лінгвістичних одиниць. Значну роль у цьому плані відіграють терміни. Як син своєї доби Є. Маланюк не цурається виробничо-технічної лексики: автоматика, координати, колектор, стрателема, формула. Наприклад:

То ж не поет, хто лиш невпинно
Дзюркоче про добро і зло.

Поет – мотор! Поет – турбіна!
Поет – механік людських мас,
Динамомайстер, будівничий (“L’art poetique”).
Фактично, майже “інженер людських душ”!

Трапляються в поета й запозичені слова, зокрема полонізми (жадний, дзигар, каварня, офірувати, кадлуб, саля), часто вживаним є германізм “єдваб”, що прийшов до нас з польської мови: *Ввійди і освяти єдваб булавним блиском із правиці* (“Держава жовтня”); *Сліз скам’янілі перли нижу єдвабом сну* (“Дош”); *Вже на єдвабі неба осінь гаптує золотом лазур* (“Три поезії”); *На стегна, стягнуті єдвабом, лягла смаглявая долонь* (“Кармен і Беатріче”).

Не оминає Є. Маланюк архаїзмів (єси; загинем, яко обри; тать; книгочій, гряде/грядете; довліє злоба; як древце; рцем; нарече; обреченіє; утлий сосуд; (сонце) ненатле; засклеплі (очі); соблазн; червлений; триб; бран/бранка; нагий/нагая; злото; чернь, лоно, мста), з їх допомогою митець передає героїчний дух державницької епохи минулого. Речення з такими одиницями стають динамічно ошадними, слова – аскетично влучними.

До речі, сам Є. Маланюк зазначав, що вміння поета вводити в сучасну поезію архаїзми – “це відтискання давно викрадених лексичних скарбів, це ревіндикація нашого культурно-мовного майна, це засвоєння історичного руху нашого минулого...” [2; 234, 238].

Іноді архаїзми вживаються як антоніми до буденних слів: “*страшне твоє життя, як життє*”. Зустрічаємо у поетичних рядках і церковнослов’янізми: келья, олтар тощо.

Досить часто, за звичаєм стародавньої мови, автор уживає пасивні дієприкметники теперішнього часу на -мий і короткі пасивні дієприкметники минулого часу: пригнічен, позбавлен, виплекан, викохан, пооран, зіпсован.

Як старшина Армії УНР, ад’ютант помічника начальника штабу Ділової армії і, зокрема, визначного стратега Василя Тютюнника, Є. Маланюк використовує чимало військової термінології: маневр, дивізіон, окоп, бруствер, лівий фланг, фаланги, бівак, ескадри, гармата, дріт польового телефону, короб набоїв, амбразура, кулеметна стрічка, скоростріл, бронепотяг тощо.

Характерною ознакою творчості Є. Маланюка є широке вживання найрізноманітніших тропів. Це і метафора, і метонімія, і перифраз – індивідуально-авторський та традиційний. Гармонійно вплітаючись у тексти, створюючи індивідуальний стиль, вони надають змістові особливої виразності. Візьмемо, наприклад, такі віршовані рядки:

Навколо – хаші й печеніги,

Молодь і ринок №4 (111), 2014

А в кельї – тиші ніжний спів,
Реторди, циркуль, колби, книги
І Ви – алхімік мудрих слів (“Сучасники”).

Перифраз “хаші й печеніги” означає вороги, “алхіміком мудрих слів” називає автор М. Рильського.

Не сприймаючи жовтневого перевороту 1917 року, Є. Маланюк так говорить про цей нелегкий період, цю бурхливу добу втрати нашої самостійності: *В окривавлений Жовтень – ясна обернулась Весна* (“Сучасники”). А далі, ціле життя перебуваючи у вимушеній еміграції (“на пісках емігрантських Сахар”) через переслідування кадебістських нишпорок, поет зазначає у вірші-посвяті “Синові”:

Ти стрінеш вітер, даль улуси
І стук копит, і дикий вий.
Лише нещадне слово “мусиш”
В глухій нестямі степовій,
В державі темної стихії,
В годин нелюдських самоті –
Охляле серце знов зігріє
І кине знов його меті.

Тут перифраз “державі темної стихії” означає державу з тоталітарним режимом. “Обреченною землею” з тих же міркувань називає Є. Маланюк і Варшаву в однойменній поезії. Єдиною розрадою у цьому жорстокому світі залишалась поетова сім’я, хоча й “*родина – тільки вбогий човен на неволених бурунах*” (“Доба”).

Та вже через кілька літ митець, позбавлений змоги жити з ріднею на Батьківщині, у відчай скаже влучним перифразом: він – “одинокий безрадісний плід” (“Лист”).

У своїх творах особливу увагу поет відводить метафорі: *Недоріганим звірем – вітер проридає в страшний простор* (“Біографія”); *Тижні рвались пристрасним не стримом* (“Три поезії”); *Ядом осені отруєна весна* (“Мартівські іди”); *День тверезий аж до болю* (“Голос пів старечий”); *На небі кометним мітлі не писали пророцтва свої* (“З літопису”); *Зима по листю літ затрачених Стопою тяжкою ступа* (“Павза”) тощо.

Буває, що метафора в Є. Маланюка пов’язана з різними періодами доби: *Гарячий день втопивсь в нічній прозорій млі... А ніч – лунка безодня – Дзвеніла зорями...* (“Куліш”) чи *Ось вечір знов. Заплющує повіки Безсилий день. І знову, знову сам... Вже ніч накреслює прозоро-сині тіні* (“Вечір”); *І ранок – підводне судно, і в землю втікає ніч* (“Ранок II”).

Використовує митець і просту метафору, коли вжито один вираз у переносному значенні: *Нитками золота прошита Блакить. Ідеш і напівниши* (“Моравські елегії”), і розгорнуту,

коли картина змальована цілим рядом метафор : *Говорили могили, співали козацькі вітри. І у літери тайн степовій склалися зорі...* (“Сучасники. Павлові Тичині”); *Небо невміє і заспане 3 пір’ям* холодних *хмарок, Стигне байдужими пасмами Понад нудьгою хаток* (“Романтика”).

Взагалі, такі метафори дають змогу поетові краще відтінити потрібну йому рису предмета чи явища, досягти більшої точності й образності, по-особливому виявити оцінку зображуваного. Недарма Арістотель вважав майстерність метафор ознакою таланту письменника.

Метонімія часто ототожнюється з метафорою, або розглядається як її різновид. На відміну від метафори, метонімічне зіставлення предметів відбувається не за ознакою їхньої подібності, а за ознакою їхньої суміжності, тобто належності їх до одного кола явищ, до понять одного порядку, пов’язаних часовими, просторовими, причинно-наслідковими та іншими відношеннями. Ось як представлений цей троп у Є. Маланюка: *Ти довго Шекспіра перекладав сьогодні* (“Куліш”); *І на горі спить Київ – степова Олександрія* (“Варязька балада”); *Степ тремтів від залізного зойку війни; На захід ридали вагони* (“13 листопада 1920 р.”) тощо.

До засобів створення образності твору відносяться порівняння. Вони увиразнюють зображуване, роблять його більш наочним, іноді виявляють ставлення мовця до змальованої картини: *Літо тане, як віск...* *Літо гусне, як мед* (“Серпневі строфи”); *І мудрість протина, як кобра* (“Біографія”); *Зір прозорий, як синій простір, і – як обрію смуга – гострий* (“Варяги”); *Беріг, беріг тебе, як скарб* (“Павза. III”); *Захід, мов широкий отвір брами, Знов зіяє кров’ю і кінцем* (“Кінець початку. III”); *Над тобою тяжкотканий плече-б’ється стяг, Ніби птах державний крила широко простяг* (“Генерале, генерале, – пестить очі даль”).

Однак дуже часто маланюкові порівняння несуть негативну оцінку зображуваного: *Сухе, як тріска, майже мертве тіло* (“Це було чудо. Червень розстеляв...”); *Ніч була, як тортура, як сказ* (“Земна Мадонна”); *Життям жорстоким, як жорства* (“Особисте”); *І від віків повзуть під стіни орди, як ніч, як тьма, як чорна сарана* (“Київ”).

Важливу роль у поезіях відіграють такі стилістичні фігури, як повтор, плеоназм, антитеза, риторичні питання. Вони служать для логічного виділення і впорядкування тексту, для увиразнення і підсилення його фонетичних, лексичних, словотвірних та граматичних засобів.

Так, в одному випадку повтор прислівника

завжди підкреслює постійність дії чи ознаки, а прийменник **без** вказує на обмеженість у всьому:

Завжди напружено, бо **завжди** – проти течій.

Завжди заслуханий: музика, самота.

Так, **без** шляху, **без** батька, **без** предтечі.

Так – навіпростець – де спалює мета (“Біографія”).

В іншому – повтор сурядного сполучника **і**, який семантично доповнює перше речення вірша, вказує на безмежність подій:

Ця осінь без кінця. Коли б мороз і сніг –

Знов запалала б кров. А так імла і мжичка.

І день пливе повз нас в туманному півсні,

І ніч горить, немов велика чорна свічка. (“Ця осінь без кінця”).

Трапляється, що засобом повтору поет показує свою емоційну збудженість:

А як же Наталочка? **Як же** квітень?

Невже ж вони – будуть, а я – ні?

Невже ж буде й потім сонце і вітер.

Прозорі простори в даліні?

Ні! Не хочу! **Не** можу! **Не** вмію вмерти!

Не розумію, хто вигадав смерть.

– Написати листи, надписати конверти.

Подивитись на дату: “6. Четвер” (“А як же Наталочка?”).

Зрозуміло, що вірш цей написано після відмови Маланюкові давньої симпатії Наталі Лівницької (згодом – Холодної). Втрату цю досить болісно переживав поет.

Інколи повтор набирає синонімічного характеру, утворюючи семантичну фразу тематичної цілісності:

Гноблять, калічать, труять рід,

Ворожать, напускають чари... (“Невичерпальність”).

У вищенаведеному синонімічному ряді повтору помічаємо ще одну стилістичну фігуру – плеоназм (“**ворожать, напускають чари**”). Такі фігури досить яскраво підкреслюють трагедію плюндрування корінної нації та її культури.

А в поезії “Антимарія”, де також наявний синонімічний повтор “**струна бринить, ридає і рокоче**”, мотив трагедійності уже не переважає, він підкорений іншій тональності – це гнів і пафос, і патетика. Окрім цього, ці ноти зміцнені алітерованим “**р**”:

Ось закликаю віршем. **Проклинаю.**

Виспівую його моєю **кров’ю.**

Моє життя напружую **струною** –

Струна бринить, ридає і рокоче...

Тематичну єдність трикратного повторення підсилює і фігура зіткнення: струна – струною.

Почуття настільки суперечливі в Є.

Маланюка, що вже невдовзі алітерація “п” створює враження порожнечі, самотності:

Померлих піль пустельний подих,

Глухого вітру тропарі... (“Євангелія піль” (II).

Звуконаслідування (ономатопея) часто утворює фонологічно-асоціативне поле (ФАП), яке постає внаслідок стійкого звукосимволічного навантаження в певних фонемокомплексах. Наприклад, ФАП з ядром /ад/ у поетичній творчості Євгена Маланюка контекстуально асоціативно пов’язане з мотивом **кари** [4, 23]: *Всіх ранків затяжна загладо! – в Тобі всі дні мої навек. І душить нещадима влада Мій вже нелюдський, смертний крик* (“Ночами сниться тіло левине”); *А нині тільки чад і дим* (“Агс роетіса”); *Віддасть нащадкам ад сліпого дня?* (“З літопису”); *І де ж – вогню На вожденят вошині душі, На лицедіїв метушню, На їдь продажною безради, На яди дідиної зради, На віковий коловорот Хохлацьких охів і глупот?* (“Друге посланіє”); *І спогад, що зорітиме тобі, мов казка, крізь негоду і загладу, в осінній день мій сповнить сум і біль Краплиною незнищеного яду* (“Три присвяти. II”); *Та вколо мокрої соломи Неперепрілий дим і чад, Або скляні холодні зломи Кривих, потовчених свічад* (“Живеш розжевrenим залізом”).

Лексичний повтор Євгена Маланюка можна аналізувати і в структурному напрямі. Так, у вірші “В початку світової ночі” зустрічаємо і анафору, і кільце (епістрофу), що в поєднанні з художніми тропами впливають на смислове сприйняття тексту:

В початку світової ночі –

О, намарне, намарне літа

Квітлі ясно, як очі дівочі,

Квітлі п’яно, як ярі уста.

Налетів незнайомий вітер,

Обтрисив і розвіяв красу –

Тільки камінь серця розбитий

В наростаючу тьму понесу.

Окровенним скарбом скорботи

Та без вартісним досвідом скрут...

Без весни, без огня, без Голготи –

Деся там, хтось там, колись там захоче –

І потухну, як іскра.

Умру

В початку світової ночі.

Одним із засобів образотворення є протиставлення. Євген Маланюк представляє такі контрасти: світло – тьма, рай – пекло, тиша – гомін, весна – зима, смерть – воскресіння, вогонь – попіл, хаос – космос. У віршах це виглядає так: *Все воскресло. На Чорнім Шляху Гонять знову ясир білотілий* (“Насичаю тебе залізом”); *Батьківщино моя, Батьківщина*

німа. ... А доба ось гримить у залізі й вогні (“Лист”); *В живуче тіло мертва душа вступає знов. І ось – вона. Так близько* (“А може, й не Еллада степова”) тощо.

Антитеза у поета досить часто слугує не лише для зіставлення протилежних явищ, а й для підсилення виразності:

І щось, либонь, від Дон-Кіхота,

Бувало, в постаті тремтить.

Щось старовинне, щось таке

Від пісні, лицарства і слави,

Щось разом **ніжне і тужаве**,

Як криця – **тверде і крихке** (“Пам’яті Юрія Дарагана. III”).

Важливу роль у створенні тропів та стилістичних фігур відіграє варіантність. Варіанти лексем, будучи осмисленими і відібраними під дією різних позамовних і внутрішньомовних факторів, здатні посилювати, уточнювати, увиразнювати звучання художніх образів. Наприклад: **отруї (отрути)** – *За отруї, що ними труїв* (“Білих квітів не треба”), *І трунки всіх земних отрут* (“Еміграція”); **огонь (вогонь)** – *Сірим попелом стало життя під огнем степової свободи* (“П. Антимарія”), *Віршуй вогнем останніх сліз* (“Пам’яті Куліша”); **мста (помста)** – *Так хутко згасло сяйво слави, Так коротко тривала мста* (“Воякам”), *І помста кричала, і ятрилась зрада* (“Відвіку й донині”); **язик (мова)** – *Тільки руки маленькі і панські* *Та плиткий салоновий язик* (“Три присвяти”), *Будь проклята співуча мово Сльозливих і слизьких пісень* (“Пам’яті Юрія Дарагана”).

Буває, що така варіантність в поета не обмежується лише двома лексемами – їх можна зібрати значно більше. Наприклад, **далеч – далечина – далечінь – далина – даль:**

Із пустинь в прозору далеч сині (“Еміграція”);

І сонцеюкий день крізь дим далечини (“І. Полин”);

Де дика далечінь – без меж (“Ні. Ось цей смолоскип поета”);

Нагорні простори і в хвилях далини (“Моравські елегії”);

За будинками співає синім вітром даль (“Балада про Василя Тютюнника”).

Синтаксичні засоби самі по собі не мають стильового забарвлення, однак збагачують мову, надаючи їй виразності у донесенні думки [4, 28]. У поезіях митця логічно-нормативну семантику втілюють інфінітивні речення: *Все чути. Всім палать. Єдиним бодем бути* (“Біографія.1”), безособові: *І все ж із серця вилять треба мед І полум’ям налять його залізним* (“А син питає”), номінативні: *Пізня спека. Випалені трави* (“Пізня спека. Випалені трави”), генітивні:

Простору! Сонця! Більш душа не стерпить ("Простору! Сонця!")

Висновки. Загалом можемо стверджувати, що в мистецькому ідіолекті Євгена Маланюка парадигма мовних одиниць відзначається широтою семантики, багатофункціональністю, суперечливістю й амбівалентністю змістового наповнення, в тому числі оцінного змісту, а це свідчить про справжній дивосвіт рідної мови у його творах.

1. Маланюк Є. Книга спостережень. Проза. – Торонто, 1962. – 525 с.

2. Маланюк Є. Повернення / Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи. Львів: Світ, 2005. – 495 с.

3. Салига Т. Імператив. Літературознавчі статті, критика, публіцистика. – Львів: Світ, 1997. – 350 с.

4. Семенець О.О. Лінгвістична синергетика ідіолекту Євгена Маланюка / О.О. Семенець // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Спеціальність 10.02.01 – українська мова. К., 2005. – 36 с.

5. Сучасна українська мова: Стилістика / За ред. І.К.Білодіда. К., 1973. – 587 с.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2014

УДК 378.14:37.011.31:811:371.3

Людмила Левицька, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики німецької мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються інтерактивні методи навчання іноземної мови та впровадження у навчальний процес сучасних інформаційних технологій для формування професійної ініомовної компетенції.

Ключові слова: інформаційні технології, комунікативна компетенція, проектна методика, інновації, інтерактивні методи, інтерактивне навчання.

Літ. 9.

Людмила Левицька, кандидат педагогических наук, доцент кафедры практики немецкого языка Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются интерактивные методы обучения иностранному языку и внедрение в учебный процесс современных информационных технологий для формирования иноязычной профессиональной компетенции.

Ключевые слова: информационные технологии, коммуникативная компетенция, проектная методика, инновации, интерактивные методы, интерактивное обучение.

Ludmyla Levytska, Ph.D. (Pedagogy) Docent of the German Language Department Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF THE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Interactive methods of teaching a foreign language and implementing modern information technologies for the professionally-oriented language competence formation are considered in the article.

Keywords: information technologies, communicative competence, project methods, innovations, interactive methods, interactive learning.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський і світовий простір, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії підвищують попит на знання іноземної мови як засобу передачі інформації в усній і письмовій формах комунікації. За таких умов підвищення ефективної професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови

є нагальною проблемою сучасної психолого-педагогічної науки і практики.

Програмні вимоги до мовленнєвої компетенції студентів передбачають оволодіння вміннями обґрунтовано і логічно висловлювати власну точку зору, послідовно будувати висловлювання, переконливо погоджуватися чи спростовувати точку зору співрозмовника, вступати у розмову